

Gotlands runinskrifter 3

Martebo socken

G 264 – G 265

Thorgunn Snædal

Martebo kyrka

Av den lilla stenkyrka, som troligen uppfördes vid 1200-talets mitt återstår endast tornet. Under förra hälften av 1300-talet revs den ursprungliga kyrkans kor och långhus och ersattes med det gotiska rakslutna kor och enskeppiga långhus, som ännu består.

I kyrkan finns nu inga runinskrifter. En del av en bildsten med urnordiska runor eller runliknande tecken, G 264, som tidigare låg framför kyrkans altare förvaras nu i Gotlands fornsal. En gravhäll, G 265, vars inskrift endast är känd genom Wallins uppteckning är numera förkommen.

264. Martebo kyrka. Nu i Gotlands Fornsal

Litteratur: L 1720, F 179. C.G.G. Hilffeling, Resejournal 1800 (hs F m 57:8 i Kungl. Bibl.), s. 49; P.A. Säve, hs R 625:11, UUB (Gutaord XII, 1823), s. 102, Samlingar II, s. 14; Kyrkostämmeprotokoll 3.9.1902 (avskrift i ATA); E. Brate 1903, ms i ATA med litteraturhänvisningar; F. Nordin, Till frågan om de Gottländska bildstenarnas utvecklingsformer (i Studier tillägnade O. Montelius av lärjungar 1903, s. 146–47); Månadsbladet 1903–05, s. 39; S. Bugge, Norges Indskrifter med de äldre Runer (1904), se registret; J. Roosval, Sveriges kyrkor, Gotland, band I (1931), s. 90; A. Nordén, Magiska runinskrifter, i ANF 53, 1937, s. 183; S.Lindquist, Gotlands Bildsteine I (1941), s. 27, 75, 76, 112, fig. 6, 204 q; II (1942), s. 100–102, fig. 462; C.J.S. Marstrander, De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet (i Skrift och språk i folkevandringstiden I: Danske och svenske innskrifter. Särtryck av Viking 1952, utgitt av Norsk arkeologisk selskab), s. 166–169; O. Panelius och Hugo Pipping, Svenska Litteratursällskapet i Finland, Skrifter nr 353, 1955, s. 82, 106; W. Krause, Die Runeninnschriften im älteren Futhark 1966, s. 225; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 40–41.

Äldre avbildningar: P.A. Säve, teckning hs R 625:11, UUB, s. 102; H. Andersson, foto 1931, dels utan ifyllning av ristningen, dels med ristningen ifylld; dessutom av samme foto med annan belysning av den omålade stenen och foto med kommentarer om imålningen (ATA); O. Sörling, teckning 1931 (ATA).

Fragmentarisk bildsten av ljusgrå kalksten med urnordiska runor och runliknande tecken. Den tillfördes Historiska museets samlingar 1902 (inv.nr. 11696), men förvaras nu i Gotlands fornsal.

Stenen omtalas tidigast av Hilfeling, som från sitt besök i Martebo kyrka år 1800 antecknade att ”ett fragment av en Runsten låg vid altarets norra sida, men så utsliten, att intet sammanhängande kunde läsas”. (a.a. s. 49). I P.A. Säves samlingar finns en notis från den 17.6 1874: ”Runsten 1:15 t.l. (i Ö o W) 1:14 t. bred i S o N. Norr jämte altaret i Martebo kyrka, förstörd, otydlig o avhuggen på båda ändar”, a.a. s. 102). 1902 togs den till historiska museet i Stockholm, men är nu återförd till Gotland.

Fragmentet är 98 cm högt; bredden nedtill är 93,5 cm, över mitten 93 cm och upptill 94 cm, tjockleken är 14 cm. Stenens ornamentik består av kantbårder med ett geometriskt zigzag-mönster, under ett stort solhjul syns två ryttarfigurer och därunder två mindre solhjul, omringade av en orm. Runorna är placerade innför kantbårderna på båda sidor och avgränsas nedtill av en enkel linje. Runhöjden varierar något men de flesta tecken är 5-6 cm höga. Ristningsytan är mycket hårt trampsliten, vilket försvårar läsningen av inskriften.

triangel. I 23 **e** är bistavens högra led diffust. 24 **s** är säker. Av runa 25 återstår övre delen av en huvudstav.

Av dem som kommenterat inskriften är det endast Bugge som gör ett försök till tolkning. Han nämner inskriften på flera ställen i NIæR. Han daterar den till senare hälften av 700-talet och karakteriserar runorna som en blandning av urnordiska och kortkvistrunor. En sammanfattning av Bugges läsning finns hos Marstrander, a.a. s. 167-168. Själv finner Marstrander ingen sammanhängande mening i inskriften. Den uppfattningen delas av O. v. Friesen, som i Gotlands Bildsteine 2, s. 102 ger följande utlåtande: "Die Runen sind teilweise ausgelöscht; was noch übrig ist, lässt sich nicht in sinnvollen Zusammenhang bringen."

Arthur Nordén har i sin artikel om magiska runinskrifter ett avsnitt som han kallar Simulerade runinskrifter, där har han sammanställt inskrifter som han anser vara gjorda av "hemmagjorda runmagiker och kvacksalvare". Till denna kategori hänför han Martebostenen, "som är högeligen misstänkt för att stamma från en klåpares hand." (a.a. s. 183)

W. Krause (a.a. s. 225) ger inte Martebostenen eget nummer utan behandlar den i en not till artikeln om Möjbrostenen. Han identifierar vissa runtecken, men sammanfattar inskriften på följande sätt: "Die ganze Inschrift ergibt offenbar keinerlei Sinn. Es handelt sich entweder um eine Geheimschrift oder um eine sinnlose Verwendung von halbgekannten Runen zum Zwecke der Dekoration."

Det är uppenbart at Martebostenens "runor" inte har någon språklig funktion. Även om endast ett fragment av stenen återstår är runorna så pass många att något borde ha kunnat utläsas om inskriften varit meningsfull. Vidare ser runorna närmast stiliserade ut och ger rent subjektivt inte ett "språkmässigt" intryck; avståndet mellan varje tecken är ovanligt stort och många tecken avviker, som sagts ovan, från gängse runformer.

Martebostenen tillhör den äldsta typen av bildstenar. Den hänförs av Lindqvist till Period A (a.a. I. s. 22–29 och dateras av honom till 400-talet. De runor som kan typbestämmas motsäger inte denna datering.

265. Martebo kyrka

Litteratur: L 1720, S 45, F 178. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1 (dep i Kungl Bibl), s. 652, 737, *Runographia Gothlandica* (Ups. Soc. Scient. Acta. 1744, tryckt 1751), s. 127; B. Hesselman, *Några nynordiska dialektformer* (i *Ordgeografi och språkhistoria*, Uppsala 1936), s. 158; Ingemar Olsson, *Ortnamn på Gotland* 1984, s. 67. Stockholm.

Äldre avbildningar: Avritning av runinskriften i Wallins *Analecta* a.a. s. 652 och 737 och *Runographia* a.a. s. 127.

Gravhäll med runinskrift, numera borta. Texten är endast känd genom Wallins *Analecta* och *Runographia*. Wallin undersökte stenen den 27 augusti 1744. I sin resejournal nämner Hilfeling en runsten med utnött text vid altaret, men hans uppgifter rör med säkerhet bildstenen G 264, som hade just denna placering.

Enligt Wallin var stenen skadad och svårläst (...est vero tam vitiosus et mutilus).

Inskrift (enligt Wallin):

+ **hkir : rullis : raneulfr : sniaual...**

Hier hvilis Randulfr(?) Sniāvalds...

»Här vilar Randulfr(?) Snjovalds...»

I sina kommentarer till läsningen rättar Wallin själv sin läsning av de två första orden till **heir huilis** 'här vilar'.

Wallin tolkar personnamnet till *Ranhulfr* eller *Rangulfr* medan C. Säve rättar läsningen av 14 **e** till **d** och normaliserar namnet till *Randulfr*.

Wallin anknyter till gården Snaldarve, en knapp kilometer nordväst om Martebo kyrka. Han antar att namnet är en förkortning av *Sniavalds-arfe*. (Wallin a.a. s. 127). Denna uppfattning delas av Ingemar Olsson i *Ortnamn på Gotland* s. 67.